

**Stan wojenny w Gdyni
(1981-1983)**

Książkę wydano przy finansowym wsparciu
Prezydenta Miasta Gdyni

Projekt graficzny i skład:
Filip Gołębiowski, Artur Waszkielewicz

Druk i oprawa:
www.totem.com.pl

Wydawca:
Oficyna Verbi Causa
Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

© Copyright by Oficyna Verbi Causa
© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Dystrybucja:
Oficyna Verbi Causa poprzez www.czec.pl

ISBN 978-83-60494-91-6
ISBN 978-83-8229-351-7 (IPN)

Gdynia 2021

Robert Chrzanowski, Małgorzata Sokołowska

Orła WRONa nie pokona

**Stan wojenny w Gdyni
(1981–1983)**

Fotografie i archiwalia pochodzą ze zbiorów:

Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku i Warszawie
Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w Gdańsku
Muzeum Miasta Gdyni
Wojskowego Biura Historycznego
Archiwum Państwowego w Gdańsku Oddział w Gdyni
Archiwum Poczty Polskiej SA w Pruszczu Gdańskim
Zbiorów prywatnych Macieja Mieziana
Małgorzaty Sokołowskiej

Autorzy fotografii:

Ireneusz Grabczak, Ireneusz Pierzgalski, Stanisław Sierko

Gdynia, grudzień 2021 roku

Szanowni Państwo!

Publikacja przygotowana przez dwoje autorów – Małgorzatę Sokołowską i Roberta Chrzanowskiego – przybliży mało znany szerokiemu gronu czytelników okres stanu wojennego w Gdyni. Archiwalne kwerendy i poszukiwania zaowocowały odnalezieniem materiałów, które dotychczas nie były publikowane, a które z całą pewnością zasługują na uwagę.

Historia ostatnich lat PRL, a zwłaszcza początku lat osiemdziesiątych, stanowi nadal dla badaczy i historyków wyzwanie i pozostawia ciągle jeszcze pole do dalszych szczegółowych analiz. W istniejących archiwach w dalszym ciągu znajdują się dokumenty czekające na zbadanie i szersze udostępnienie. Osobny rozdział w historii tego okresu obejmuje lata stanu wojennego. Zainteresowanie autorów książki, skupione na latach 1981-1983, pozwala na bliższe poznanie wydarzeń, które miały miejsce w tym czasie. Zasadą autorów jest oparcie zawartych w publikacji treści na rzetelniej dokumentacji archiwalnej, na szczególną uwagę zasługuje ponadto bogata warstwa ilustracyjna, obejmująca niejednokrotnie zdjęcia publikowane po raz pierwszy.

Jestem przekonany, że książka „Stan wojenny w Gdyni 1981-1983” wzbudzi zainteresowanie i znajdzie czytelników we wszystkich grupach wiekowych. Dla osób pamiętających i mających związane z nim osobiste wspomnienia będzie zarówno przypomnieniem tego mrocznego czasu, jak i próbą analitycznego spojrzenia na przeszłość. Dla młodego pokolenia publikacja ta powinna być przestroga i przyczynkiem do refleksji nad znaczeniem i istotą rudymenarnych wartości w życiu prywatnym i społecznym. Zachęcam Państwa do lektury tej książki w przekonaniu, że poruszy ona Państwa i pozostawi niezatarty ślad.

Z wyrazami szacunku,

Prezydent Gdyni

Wojciech Szczurek

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1	21
Obraz Gdyni w latach 1981-1983	
Rozdział 2	33
Stan wojenny – wprowadzenie, zamęt w szeregach PZPR	
Rozdział 3	43
Pierwsze dni stanu wojennego	
Rozdział 4	69
Represje, internowania, procesy	
Rozdział 5	103
Sprzeciw	
Rozdział 6	171
Likwidacja, zawieszenie, zniesienie	
Epilog	183
„Szczególna odpowiedzialność”. Procesy stanu powojennego. Walka trwa	
Aneks	191
Bibliografia	194
Indeks nazwisk	195

Wstęp

O stanie wojennym w Polsce, jego przyczynach, okolicznościach wprowadzenia, przebiegu głównych wydarzeń, represjach, konsekwencjach politycznych, gospodarczych i społecznych powstało już szereg publikacji¹. Najczęściej obejmują one skalę całego kraju, natomiast rzadziej skupiają się na historii lokalnej. W 2013 r. ukazał się album „Gdańsk w stanie wojennym 1981–1983” autorstwa Karola Lisieckiego, Tomasza Panka i Wojciecha Wabika. Czas aby także Gdynia zaprezentowała swoją historię z lat 1981-1983.

W 1981 r. Gdynia liczyła 237 400 mieszkańców. Była drugim co do wielkości miastem i ośrodkiem gospodarczym województwa gdańskiego, 61% gdynian było w wieku produkcyjnym, z których 26,4% pracowało w przemyśle². Jako miasto portowe Gdynia i jej mieszkańcy byli bardziej otwarci na świat; duża liczba marynarzy i rybaków odwiedzających zachodnie porty sprawiała, że gdynianie mieli lepsze rozeznanie w kwestii różnic ustrojowych, stale pogłębiającego się rozziwu cywilizacyjnego, przestrzegania praw człowieka, wolności obywatelskich niż mieszkańcy w głębi kraju.

Życie codzienne

Obraz codziennego życia przedstawiał się dramatycznie. Mieszkańcy byli już przyzwyczajeni do ciągłych braków podstawowych produktów w „gospodarce niedoboru”, ale lata 1980-1981 były pod tym względem szczególne. Fatalnie prezentował się poziom usług komunalnych, m.in. planowana rozbudowa sieci kanalizacyjno-sanitarnej w nowych dzielnicach (i nie tylko) została zrealizowana w zaledwie 53%. Jeżeli chodzi o zaopatrzenie miasta w ciepło, nie oddano 2/3 zaplanowanych inwestycji. Z najważniejszych inwestycji drogowych (Trasa Kwiatkowskiego, ulice Hutnicza i Małokacka) nie przekazano żadnej do użytku. Zakładany preliminarz remontów prywatnych budynków czynszowych zrealizowano jedynie w 60%³. Spadała także liczba nowo wybudowanych mieszkań, a te, które oddano do użytku, były fatalnej jakości. W 1981 r. 400 budynków postawionych w latach 1978-1980 wymagało wyeliminowania tzw. usterek budowlanych⁴. W 1982 r. brak materiałów wykończeniowych spowodował, że nie oddano do użytku 40 budynków z 1860 mieszkaniami. Do zasiedlenia oddano jedynie 760 mieszkań⁵.

Sytuację w gdyńskiej służbie zdrowia i oświacie prezydent Jan Krzeczowski określał jako krytyczną⁶. Przeładowane i niewydolne przychodnie, praktycznie brak nowych szkół, powodował liczne kolejki do lekarzy, tłok i narastającą frustrację. Z 17 komunalnych zadań inwestycyjnych na 1982 r. odebrano jedynie cztery⁷.

Równie katastroficznym wyglądała sprawa zaopatrzenia miasta w żywność; o 33% spadło zaopatrzenie w ziemniaki, dostawy nabiału pokrywały potrzeby w ok. 50%. W maju 1982 r. codzienne zapotrzebowanie na sery twarde szacowano na 35 ton, tymczasem miastu przydzielono 53 tony – na miesiąc⁸.

1 Z publikacji dotyczących stanu wojennego można wymienić m.in.: Stan wojenny w Polsce 1981-1983, pod red. A. Dudka, Warszawa 2003; A. Paczkowski, Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce 13 XII 1981 – 22 VII 1983, Warszawa 2006; W. Jaruzelski, Stan wojenny. Dlaczego..., Warszawa 1992; P. Brzeziński, K. Filip, I. Hałagida, A. Kazański, K. Maniewska, K. Nawrocki, K. Osiński, P. Wojtowicz, „Trzynastego grudnia roku pamiętnego...” Internowani w stanie wojennym z powodów politycznych z województw bydgoskiego, elbląskiego, gdańskiego, słupskiego, toruńskiego i wrocławskiego, Bydgoszcz-Gdańsk 2011; „Kontynuowali działalność związkową...”. Sądzeni z powodów politycznych w województwie gdańskim w latach 1981–1983, wstęp i opracowanie A. Kazański, biogramy A. Kazański, M. Węgliński, Gdańsk 2012

2 P. Ciechowicz, Władze i społeczność Gdyni w stanie wojennym, [w:] Wędrowniki po dziejach Gdyni. Zbiór studiów pod red. D. Płaza-Opackiej i T. Stegnera, Gdynia 2004, s. 327

3 Ibidem, s. 330

4 Ibidem, s. 330

5 Ibidem, s. 333

6 Ibidem, s. 330

7 Ibidem, s. 333

8 P. Brzeziński, W pół kroku za WRON-ą. Gdyńska PZPR w okresie stanu wojennego, Roczni Gdyński, 2001, nr 23, s. 34

Dojmującym obrazem zapaści był także fakt, że dostępna w sklepach odzież jesienno-zimowa zaspokajała potrzeby mieszkańców tylko w 30%¹.

Na tym tle źle także wyglądał obrót gospodarczy. Ogólnie znacząco spadła wydajność pracy (mimo wzrostu płac); w 1982 r. zyski portu gdyńskiego były o 21% niższe niż w 1981 r., o 13% spadła też ilość przeładunków².

Pogarszające się warunki życia i terror polityczny po wprowadzeniu stanu wojennego spowodowały, że część marynarzy i rybaków nie wróciła z rejsów. Po 13 grudnia ze statków „Dalmoru” uciekło kilkadziesiąt osób, a w 1982 r. odnotowano 118 takich przypadków³.

Wojskowe grupy operacyjne, utworzone 26 listopada 1981 r., oficjalnie miały wspierać władze miasta w walce z kryzysem, tropić przyczyny trudności, wskazywać rozwiązania, szczególnie wobec zbliżającej się zimy. Nikt na nie, z Urzędem Miejskim i Komitetem Miejskim PZPR włącznie, nie liczył...⁴

Miejskie władze

Na czele władz miejskich od 1979 r. stał Jan Krzeczowski (ur. 1935 r.), który w sierpniu 1980 r. nazywał strajki sabotażem i zakazał o. Edwardowi Rybie odprawiania mszy na terenie stoczni⁵. Teraz obok niego pojawił się pełnomocnik Komitetu Obrony Kraju kmdr por. Józef Jakubczyk, którego zakres obowiązków wkraczał ewidentnie w uprawnienia prezydenta. Sytuacja ta pokazywała dobitnie, jak niewiele miał do powiedzenia oficjalny organ władzy w Gdyni, czyli Miejska Rada Narodowa, która już od dawna była spychana na margines (w 1981 r. odbyły się tylko cztery sesje)⁶. Po wprowadzeniu stanu wojennego Rada Narodowa zebrała się dopiero 8 czerwca 1982 r. Nie odbywały się również posiedzenia komisji Rady, w związku z czym nie była ona w stanie nawet przygotować budżetu!⁷ W protokołach z posiedzeń nie ma najmniejszego odniesienia do sytuacji politycznej w mieście, co dobitnie pokazuje fasadowość tej instytucji⁸.

Organizacja partyjna

Kryzys przeżywała również gdyńska organizacja partyjna. Oficjalnie nie wyglądała źle⁹. W sierpniu 1981 r. członkami PZPR było 20 725 gdynian, zgrupowanych w 7 Komitetach Zakładowych, 5 Komitetach Branżowych, 12 Terenowych Organizacjach Partyjnych, 235 Podstawowych Organizacjach Partyjnych, 394 Oddziałowych Organizacjach Partyjnych i 456 Grupach Partyjnych¹⁰.

Gdyńska PZPR była zaliczana raczej do frakcji liberalnej, popierającej m.in. stanowisko I sekretarza Komitetu Wojewódzkiego Tadeusza Fiszbacha, sprzeciwiającej się linii prezentowanej przez katowickie forum partyjne, które krytykowało politykę władz PZPR wobec „Solidarności”¹¹.

Na czele Komitetu Miejskiego od 1980 r. stał Zbigniew Rosiak (ur. 1931 r.). Gdynianie pamiętali go m.in. z Grudnia 1970 r., kiedy jako dyrektor portu udostępnił Zakładowy Dom Kultury

1 P. Ciechowicz, op.cit., s. 331-332

2 Ibidem, s. 334

3 S. Cenckiewicz, Pomorze Gdańskie i Kujawy, [w:] Stan wojenny w Polsce 1981–1983, pod red. A. Dudka, s. 558

4 P. Ciechowicz, op.cit., s. 345

5 K. Wójcicki, Rozmowy z księdzem Hilarym Jastakiem, Gdynia 1999, s. 179

6 P. Ciechowicz, op.cit., s. 343

7 Ibidem, s. 343-345

8 Ibidem, s. 346

9 O kondycji i działalności gdyńskiej organizacji partyjnej zob. P. Brzeziński, op.cit., s. 22-36

10 P. Ciechowicz, op.cit., s. 339

11 Ibidem, s. 335

na potrzeby Głównego Komitetu Strajkowego dla miasta Gdyni, a później, w styczniu 1971 r. tagodził wiele zapalnych sytuacji.

Na posiedzeniu Komitetu Miejskiego 19 grudnia sekretarz Kazimierz Litzbarski przedstawił oficjalną wersję przyczyn wprowadzenia stanu wojennego. Według niego 20 grudnia „Solidarność” miała zorganizować „noc długich noży” i krwawo rozprawić się z komunistami¹.

Nie wszyscy partyjni uwierzyli w te rewelacje, szeregi PZPR zaczęły się kurczyć. W I kwartale 1982 r. legitymację rzuciły 1084 osoby², a po zakończeniu stanu wojennego w 1983 r. podliczono, że nastąpił spadek liczebności partii o 19%, w tym o wielu robotników³.

Odchodzili nie tylko szeregowi członkowie, ale także funkcyjni towarzysze. Legitymacje złożyli m.in. I sekretarz Komitetu Zakładowego w Urzędzie Miejskim⁴ i wiceprzewodniczący Miejskiej Komisji Kontroli Partyjnej⁵.

W Komitecie Miejskim, liczącym w 1981 r. 75 członków, 13 należało również do „Solidarności”. Teraz 10 z nich odeszło ze Związku, natomiast trzech wystąpiło z PZPR⁶. Sam Komitet również został zmniejszony do 59 osób (sześć wydalono w ogóle z partii, natomiast 10 usunięto tylko z władz), Egzekutywa również zmalała o dwie osoby⁷. Partię opanował marazm i mimo, że na papierze była to wielotysięczna organizacja, władze mogły liczyć na niewielki odsetek członków. Według zestawień aktyw partyjny składał się z: oddziału samoobrony – 300 osób (wobec planowanych 400), aktywu robotniczego – 150 osób, aktywu ideologicznego – 245 osób, lektorów – 33 osoby, członków komisji problemowych – 201 osób, członków grupy dyspozycyjnej – 30 osób⁸.

Strajki w proteście

Już 14 grudnia 1981 r. w proteście przeciwko stanowi wojennemu wybuchła w województwie gdańskim fala strajków. Według Komunikatu nr 2 Ogólnopolskiego Komitetu Strajkowego w Gdańsku protest podjęło ponad 47 zakładów, natomiast według danych zebranych przez Komitet Wojewódzki PZPR tylko 30⁹. Z kolei zestawienie sporządzone przez Wydział V Służby Bezpieczeństwa Komendy Wojewódzkiej MO wylicza, że sześć zakładów zostało odblokowanych siłą, w 10 strajk został przerwany w wyniku działań operacyjnych SB, a w 23 nie dopuszczono do proklamowania strajku¹⁰.

Podobne trudności z oszacowaniem skali protestu występują w przypadku Gdyni. Sytuacja zmieniała się dynamicznie, załogi zbierały się na wiecach, robotnicy dyskutowali w grupach nie podejmując pracy; nie zawsze strajk był ogłaszany oficjalnie, również wzburzone nastroje ulegały uspokojeniu. Wiele też zależało od podejścia informatorów – czy to partyjnych, czy bezpieki. Niewielkie oznaki niezadowolenia mogły być alarmistycznie wyolbrzymiane, zdarzało się też, że informacja o strajku w jakimś zakładzie miała służyć „pokrzepieniu serc” wahającym się robotnikom w innym przedsiębiorstwie.

1 APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/68, Protokół nr 4/81 plenarnego posiedzenia Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni, odbytego w dniu 19 XII 1981 r., s. 85

2 P. Brzeziński, op.cit., s. 24

3 APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/53, Protokół z XXI Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni, 21 XII 1983 r., k. 7

4 APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/356, Informacja Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni, 22 XII 1981 r., k. 264

5 P. Brzeziński, op.cit., s. 24

6 P. Ciechowicz, op.cit., s. 340-341

7 Ibidem, s. 340-341

8 Ibidem, s. 340-341

9 L. Biernacki, A. Kazański, NSZZ „Solidarność” Region Gdański [w:] NSZZ „Solidarność” 1980-1989, t. 3: Polska Północna, pod red. Ł. Kamińskiego i G. Waligóry, Warszawa 2010, s. 103

10 AIPN Gd, 003/166, Niektóre wyniki działań Wydziału V KWMO Gdańsk od dnia 13.12.1981 r., 6 I 1982 r., k. 80

W Gdyni pierwszego dnia protestu stanęły największe zakłady: Stocznia im. Komuny Paryskiej, Gdyńska Stocznia Remontowa „Nauta”, również Morska Obsługa Radiowa Statków¹ i Wyższa Szkoła Morska (wbrew nielicznym wzmiankom strajk nie objął gdyńskiego portu; nie zastrajkowały także Polskie Linie Oceaniczne, Stocznia Marynarki Wojennej i „Dalmor”²). Jednak już nazajutrz w wyniku siłowej pacyfikacji (lub jej groźby) czy wobec stwierdzenia bezcelowości dalszego oporu zostały one w większości zakończone. Jednak w kolejnych dniach nieliczne zakłady próbowały kontynuować protest. Według informacji zbieranych przez Komitet Miejski PZPR w Gdyni 17 grudnia około 1000 osób strajkowało w bazach Przedsiębiorstwa Transportowo-Sprzętowego Budownictwa „Transbud”: nr 3 w Redłowie i nr 4 w Chyloni, „Energomontażu”, Biurze Projektów i Łączności oraz Kombinacie Budowlanym – Fabryce Domów i Bazie Transportu; możliwy był także wybuch strajku w sąsiadującej z „Transbudem” Spółdzielni „Ekspedytor”³. Następnego dnia siły wojska i milicji zajęły siłą „Transbud” nr 3 w Redłowie⁴, kończąc w ten sposób ostatni strajk w Gdyni.

Do dwóch pacyfikacji na terenie Gdyni władze skierowały potężne siły. Przeciwko strajkującym stoczniovcóm ze Stoczni im. Komuny Paryskiej (ich liczba wahała się od 2000 podawanych przez milicję⁵ do 7000-8000 według uczestników strajku⁶) stanął pułk manewrowy MO w sile 346 funkcjonariuszy wspieranych przez 220 milicjantów z kompanii I, III, VIII i IX Szkoły Podoficerskiej MO w Słupsku; oprócz tego 2 grupy pancerne z 8 Dywizji Zmechanizowanej złożone z 12 żołnierzy⁷. Po wezwaniu stoczniovców do opuszczenia zakładu i wobec braku reakcji z ich strony 15 grudnia o godzinie 4.20 rozpoczął się szturm⁸. Milicja zajęła kluczowe obiekty w stoczni, wycofujący się robotnicy zebraли się przy bramie głównej, skąd zaczęli opuszczać zakład grupami po 30-40 osób. Po dwóch godzinach wojsko przejęło kontrolę nad stoczną⁹.

Z kolei przeciwko 400 robotnikom „Transbudu” skierowano 220 funkcjonariuszy MO wspomaganych przez jeden wojskowy transporter opancerzony SKOT. 18 grudnia o godzinie 14.10 staranował on bramę¹⁰. Według relacji pracowników nie była zaryglowana, wobec czego wjeżdżający z impetem transporter rozepchnął gwałtownie jej skrzydła na boki. Jedno z nich uderzyło w budkę portiera, która się rozpadła. Chwilę przed atakiem MO znajdowało się w niej 5 osób, które na widok kordonu funkcjonariuszy przeszły do głównego budynku i szczęśliwie nic im się nie stało¹¹. W ciągu zaledwie pół godziny milicja opanowała zakład, aresztując członków komitetu strajkowego.

Pozostałe strajki były kończone decyzją uczestników, przede wszystkim wobec groźby siłowego wkroczenia na ich teren milicji i wojska. 15 grudnia o godzinie 11.00 zakończył się strajk w Gdyńskiej Stoczni Remontowej „Nauta”, w którym wzięło udział co najmniej 1500 pracowników.

1 APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/68, Informacja KM PZPR w Gdyni w sprawie realizacji zadań organizacji partyjnych w warunkach stanu wojennego, 25 I 1982 r., s. 160

2 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 103

3 APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/356, Pismo Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni do Wydziału Organizacyjnego Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 17 XII 1981 r., k. 254

4 AIPN Gd, 362/13, Ankieta operacji milicyjnej odblokowania Bazy nr 4 „Transbudu” w Gdyni, b.d., k. 28-30

5 AIPN Gd, 362/13, Ankieta operacji milicyjnej odblokowania Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni, b.d., k. 12

6 AIPN Gd, 003/166/17, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III”A” Komendy Wojewódzkiej MO w Gdańsku do naczelnika Wydziału III Departamentu III”A” MSW, 27 IX 1980 r., k. 62; K. Fryc, Drugie życie gdyńskiej stoczni. Krajobraz z suwnicą w tle, <http://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/1,35612,20600263,drugie-zycie-gdynskiej-stoczni-krajobraz-z-suwnica-w-tle.html> [dostęp: 29 IX 2017 r.]

7 AIPN Gd, 362/13, Ankieta operacji milicyjnej odblokowania Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni, b.d., k. 13

8 Ibidem, k. 13

9 Ibidem, k. 13

10 AIPN Gd, 362/13, Ankieta operacji milicyjnej odblokowania Bazy nr 4 „Transbudu” w Gdyni, b.d., k. 29

11 Relacja Antoniego Chrzanowskiego, 2 IV 2017 (nagranie w zbiorach autora)

Trzy godziny później zakończył się protest kilkuset studentów i pracowników Wyższej Szkoły Morskiej¹.

16 grudnia po południu również załoga Morskiej Obsługi Radiowej Statków zakończyła strajk².

Nie tylko strajki były widocznym znakiem protestu w Gdyni. Do Komitetu Miejskiego PZPR służyły informacje o zrywaniu plakatów w mieście i zakładach³, znajduwane były także liczne ulotki⁴. Jedną z nich mówiła m.in. o powstaniu na terenie Gdyni Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego i Cywilnej Rady Ocalenia Narodowego⁵.

Poważne zaniepokojenie budziła we władzach zbliżająca się 11 rocznica „czarnego czwartku” 17 grudnia (w 1981 r. to również był czwartek!). „Solidarność” od tygodni przygotowywała z rozmachem drugie Dni Grudniowe, a ich przeprowadzenie było teraz niemożliwe. Aby jakoś rozładować napięcie, prezydent Jan Krzeczowski zezwolił na składanie kwiatów i zapalanie zniczy pod Pomnikiem Ofiar Grudnia i krzyżem przy Urzędzie Miasta, ale tylko indywidualnym osobom⁶.

Do pacyfikacji ewentualnych wystąpień skierowano 28 mundurowych funkcjonariuszy MO, 30 operacyjnych i „grupę rozliczeniową” w sile 10 osób. Wspierało ich 250 słuchaczy Szkoły Podoficerskiej MO ze Słupska oraz 250 członków Rezerwowych Oddziałów MO z tejże szkoły i 200 członków ROMO przy ZOMO w Elblągu⁷. O godzinie 18.00 w rejonie Urzędu Miejskiego zebrało się około 2000 osób. Według raportów milicji po wezwaniu do rozejścia się pozostało jedynie 400-500 osób, głównie młodzieży⁸, która zaatakowała blokujących teren funkcjonariuszy. Walki trwały do godziny 20.30⁹, jednak jeszcze przez półtorej godziny po mieście krążyły wzmocnione patrole MO¹⁰. W czasie tłumienia demonstracji zatrzymano 44 osoby, 11 z nich stanęło potem przez Kolegium ds. Wykroczeń, natomiast 33 zwolniono po odbyciu rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych¹¹.

28 grudnia władze zdecydowały się wznowić pracę w Stoczni im. Komuny Paryskiej i Gdyńskiej Stoczni Remontowej „Nauta”. Na mocy zarządzenia ministra hutnictwa i przemysłu maszynowego oraz kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej zostały one po pacyfikacji 15 grudnia zamknięte. Z jednej strony chodziło o pozbawienie punktów oparcia dla robotników w przypadku ewentualnego wznowienia strajków, z drugiej w tym czasie została przeprowadzona selekcja, którzy pracownicy dostaną nowe przepustki uprawniające do wstępu na teren zakładu¹². Aby spacyfikować możliwy wybuch niezadowolenia z powodu nieprzyznania przepustek części załóg, zmobilizowanych zostało 194 funkcjonariuszy wspieranych przez kompanię wozów bojowych „Topas”, jednak wznowienie pracy w stoczniach odbyło się bez żadnych problemów¹³.

1 AIPN Gd, 253/9243, Protokół przesłuchania podejrzanego Jerzego Kowalczyka, 22 XII 1981 r., s. 206

2 AIPN Gd, 465/40/1, Akt oskarżenia przeciwko Andrzejowi Gajewskiemu, 12 I 1982 r., s. 53

3 APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/356, Pismo Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni, 18 XII 1981 r., k. 255

4 Ibidem, k. 255; APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/356, Pismo Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni do Wydziału Organizacyjnego Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 19 XII 1981 r., k. 258

5 APGoG, Komitet Miejski PZPR w Gdyni, 325/356, Informacja Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni do Ośrodka Informacji Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 29 XII 1981 r., k. 272

6 AIPN Gd, 362/13, Ankieta operacji milicyjnej spacyfikowania manifestacji na ulicach Gdyni, b.d., k. 32

7 Ibidem, k. 32

8 Ibidem, k. 33 (podana liczba 400 osób); APGoG, KM PZPR w Gdyni, 325/356, Pismo Komitetu Miejskiego PZPR w Gdyni do Wydziału Organizacyjnego Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, 17 XII 1981 r., k. 254 (podana liczba 500 osób)

9 AIPN Gd, 362/13, Ankieta operacji milicyjnej spacyfikowania manifestacji na ulicach Gdyni, b.d., k. 33

10 Ibidem, k. 34

11 Ibidem, k. 34

12 AIPN Gd, 465/40/1, Zarządzenie ministra hutnictwa i przemysłu maszynowego oraz kierownika Urzędu Gospodarki Morskiej, 14 XII 1981 r., s. 23

13 AIPN BU, 00133/228, Ankieta operacji milicyjnej z akcji 28 grudnia 1981 r., b.d., s. 56-59

Rozprawa z opozycją, represje

Jeszcze przed oficjalnym ogłoszeniem wprowadzenia stanu wojennego władze rozpoczęły rozprawę z opozycją. Zatrzymania rozpoczęły się już 12 grudnia o 22.30. Do marca 1982 r. w regionie gdańskim internowano 239 osób, natomiast do maja 370¹. W tej liczbie było kilkudziesięciu gdynian (mieszkańców bądź osób pracujących w mieście). Większość z nich osadzono w Ośrodku Odosobnienia w Strzebielinku. Ostatni gdynianie opuścili go po ponad roku 23 grudnia 1982 r.

Z kolei organizatorzy i uczestnicy strajków oraz demonstracji, drukarze, kolporterzy ulotek stawali przed sądami. Szczególną gorliwością wykazały się Prokuratura i Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni. W ciągu pierwszych pięciu miesięcy stanu wojennego w regionie gdańskim aresztowano ogółem 199 osób. Do 31 maja 1982 r. prowadzono sprawy karne przeciwko 326 osobom (w tym 68 w sprawach kryminalnych i gospodarczych). 240 osób zostało tymczasowo aresztowanych. Natomiast Sąd Wojewódzki w Gdańsku rozpatrywał 73 sprawy z dekretu o stanie wojennym (w tym 32 osoby o organizowanie strajków). Przed kolegiami do spraw wykroczeń toczyło się około 16 000 spraw (w tym ponad 8000 wytoczonych z dekretu o stanie wojennym), z czego 4820 spraw w postępowaniu przyspieszonym. Kolegia w około 350 sprawach orzekły karę aresztu zasadniczego, natomiast w 6343 grzywnę (z czego w 2907 przypadkach została ona zamieniona na areszt zasadniczy)².

Przywódcom strajku w Stoczni im. Komuny Paryskiej wymierzono kary: Zdzisław Mientki – 6 miesięcy więzienia³, Tadeusz Pławiński – 1 rok więzienia⁴, Franciszek Rusinek – 2 lata więzienia w zawieszeniu na 4 lata⁵, Czesław Zarzecki – 10 miesięcy więzienia⁶, Marian Tyszko – 1 rok i 6 miesięcy więzienia⁷.

Liderzy strajku w „Naucie” zostali skazani: Franciszek Gołdyn na 1 rok i 6 miesięcy więzienia w zawieszeniu na 3 lata⁸, Marek Grabowski – 1 rok i 6 miesięcy więzienia⁹, Marek Formela – 1 rok i 8 miesięcy więzienia¹⁰.

Z kolei pracownicy „Transbudu” usłyszeli: Aleksander Składanowski – 5 lat więzienia, Zofia Kwiatkowska – 5 lat więzienia, Czesław Bigus – 2 lata więzienia, Henryk Kister, Jerzy Okraj – 1 rok i 6 miesięcy więzienia, Antoni Chrzanowski, Henryk Rozberg – 1 rok więzienia¹¹.

Jednak całą Polską wstrząsnęły wyroki wydane w lutym 1982 r. na przywódców strajku w Wyższej Szkole Morskiej i ich współpracowników, uczestniczących w drukowaniu i kolportażu ulotek. Ich wysokość nie miała precedensu: Ewa Kubasiewicz – 10 lat więzienia, Jerzy Kowalczyk, Władysław Jerzy Trzciniński – 9 lat więzienia, Cezary Godziuk – 6 lat więzienia, Wiesława Kwiatkowska, Sławomir Sadowski, Jarosław Skowronek, Krzysztof Jankowski – 5 lat więzienia, Marek Czachor – 3 lata więzienia¹².

W lipcu 1982 r. zostali osądzeni członkowie grupy pracowników Stoczni im. Komuny Paryskiej, zorganizowanej przez Zbigniewa Tomysa, zajmującej się kolportażem podziemnej

1 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 102

2 Ibidem, s. 109-110

3 AIPN Gd, 97/4, Wyrok w sprawie przeciwko Zdzisławowi Mientkiemu, 10 IX 1982 r., k. 234

4 <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r15699155262597,3513.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]. Precyzując, zarzut uczestnictwa w strajku został na mocy amnestii uchylony, Tadeusz Pławiński został skazany za posługiwanie się fałszywym dowodem osobistym

5 AIPN Gd, 113/1, Wyrok w sprawie przeciwko Bogdanowi Rusinkowi, 16 XI 1982 r., k. 132-133

6 <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r19795014679498,3780.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]

7 <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r235464492,3787.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]

8 <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r499078057,3470.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]

9 AIPN Gd, 253/9420/1, Wyrok w sprawie przeciwko Markowi Grabowskiemu, 12 XI 1982 r., s. 75-83

10 AIPN Gd, 253/8992, Wyrok w sprawie przeciwko Markowi Formeli, 9 III 1982 r., s. 286-287

11 AIPN Gd, 253/9203, Wyrok w sprawie przeciwko Aleksandrowi Składanowskiemu i innym, 31 XII 1981 r., s. 28-36

12 AIPN Gd, 253/9245, Wyrok w sprawie przeciwko Jerzemu Kowalczykowi i innym, 3 II 1982 r., s. 317-332

prasy. Sąd orzekł: Zbigniew Tomys – 5 lat więzienia, Jan Kupiturski – 4 lat i 6 miesięcy więzienia, Leszek Demczuk – 4 lata więzienia, Bogusław Gawrysiak, Jan Hermanowicz, Ryszard Kłos, Krzysztof Rączkowski – 3 lata więzienia¹.

Włodzimierz Dunin za pisanie w środkach komunikacji miejskiej „Precz z PZPR” został we wrześniu 1982 r. skazany na 6 miesięcy więzienia².

Powszechną formą represji były zwolnienia z pracy. Po wprowadzeniu stanu wojennego w wielu przedsiębiorstwach została przeprowadzona „weryfikacja” pracowników, która miała na celu usunięcie osób, które otwarcie nie zgadzały się z polityką partii i nową sytuacją, także tych, które w jakiś sposób naraziły się decydującym w okresie „karnawału Solidarności”. Pracę straciło m.in. od około 60 do 100 dziennikarzy³, 180 pracowników Morskiego Instytutu Rybackiego i 140 pracowników „Dalmoru”⁴.

Na wniosek Komitetu Miejskiego PZPR i Egzekutywy zwolniono 19 prezesów i dyrektorów w zakładach przemysłowych i spółdzielniach, 9 dyrektorów szkół podstawowych, dyrektora II Liceum Ogólnokształcącego, dyrektora Zespołu Szkół Mechanicznych nr 1, kierownika Pałacu Młodzieży, kierownika Bursy nr 2 oraz 5 osób ze stanowisk kierowników wydziałów w Urzędzie Miejskim⁵. Ze stanowiska został także zwolniony prezes Sądu Rejonowego w Gdyni⁶. Już 15 grudnia 1981 r. odwołany został także rektor Wyższej Szkoły Morskiej Mikołaj Kostecki⁷.

Stan wojenny w Polsce przyniósł także ofiary śmiertelne. Powszechnie znane są sprawy górników z kopalni „Wujek” czy Antoniego Browarczyka z Gdańska. W Gdyni nikt nie zginął od kul milicji czy wojska, nie znaczy to jednak, że nie było w mieście przypadków śmierci, które można łączyć z sytuacją stanu wojennego.

28 grudnia 1981 r. w budynku Urzędu Pocztowego przy pl. Konstytucji zostało znalezione ciało Zygmunta Leszka Szymańskiego⁸. Był on przewodniczącym Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność”⁹. Przeprowadzone dochodzenie stwierdziło, że Zygmunt Szymański popełnił samobójstwo¹⁰. Jednak tuż przed śmiercią mówił on swojej rodzinie i znajomym, że był prześladowany przez pracowników kontrwywiadu, którzy przesłuchiwali go i zrobili zastrzyk z nieznannej substancji¹¹. Faktycznie, od kilku miesięcy Szymańskim interesował się Wydział II Komendy Wojewódzkiej MO (czyli kontrwywiad), po zakładzie krążyły także inspirowane zapewne przez SB szkalujące go plotki i anonimy¹².

7 stycznia 1982 r. zmarł Władysław Buszkiewicz, działacz Wolnych Związków Zawodowych. Miał co prawda 71 lat, ale można zadać pytanie, czy wprowadzenie stanu wojennego i związane z nim rygory, m.in. utrudniające dostęp do świadczeń medycznych, nie mogły przyczynić się do jego śmierci.

19 października 1982 r. podziemne pismo „Gdańsk” poinformowało, że 14 lipca zmarł 45-letni Edward Drywa, pracownik Morskiej Obsługi Radiowej Statków. Został on zwolniony z pracy za udział w strajku. Według kolegów represje pogorszyły stan jego zdrowia i po paru

1 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 111

2 AIPN Gd, 267/7505, Wyrok w sprawie przeciwko Włodzimierzowi Duninowi, 20 IX 1982 r., k. 32-35

3 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 103, D. Wicenty, Weryfikacja gdańskich dziennikarzy w stanie wojennym, Gdańsk 2015, s. 28-30

4 Niezależny Serwis Informacyjny „Solidarność”, nr 9 z 16 stycznia 1982 r.

5 P. Ciecchowiec, op.cit., s. 341

6 S. Cenckiewicz, op.cit., s. 508

7 A. Kazański, Kostecki Mikołaj, <https://encysol.pl/es/encyklopedia/biogramy/16862,Kostecki-Mikolaj.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]

8 AIPN Gd, 267/6846, Protokół przesłuchania świadka Tomasza Leżohupskiego, 29 XII 1981 r., k. 25

9 Ibidem, k. 25

10 Ibidem, k. 25

11 AIPN Gd, 267/6846, Protokół przesłuchania świadka Waldemara Czekaja, 5 I 1982 r., k. 45; AIPN Gd, 267/6846, Protokół przesłuchania świadka Irmy Szymańskiej, 7 I 1982 r., k. 48; AIPN Gd, 267/6846, Protokół przesłuchania świadka Zbigniewa Musiałkiewicza, 29 XII 1982 r., k. 27

12 AIPN Gd, 267/6846, Protokół przesłuchania świadka Tomasza Leżohupskiego, 29 XII 1981 r., k. 25

miesiącach przyczyniły się do jego śmierci¹. Czy można zaliczyć Edwarda Drywę do, mniej oczywistych, ofiar stanu wojennego?

Sprzeciw

Po początkowym zaskoczeniu i szoku, w Gdyni i w całej Polsce, opozycjoniści, którzy uniknęli uwięzienia, podjęli dalszą działalność, wzywając społeczeństwo do oporu. Jego przejawy mogły być bardzo różne, od strajków i demonstracji ulicznych, po przejawy obywatelskiego bojkotu: niekupowania oficjalnej prasy, wychodzenia z domów i spacerów podczas „Dziennika Telewizyjnego” czy noszenia symbolicznego opornika na ubraniu. Pierwszy poważniejszy przejaw protestu przeciwko stanowi wojennemu miał miejsce 30 stycznia 1982 r., który został ogłoszony przez prezydenta USA Ronalda Reagana Dniem Solidarności (Solidarity Day). W przeciwieństwie do Gdańska, w Gdyni nie doszło do wystąpień ulicznych (milicja informowała jedynie o dwóch-trzech osobach zatrzymanych za zapalanie świec pod krzyżem przy Urzędzie Miejskim)², ale na wezwanie podziemnej „Solidarności” mieszkańcy gasili światła w domach i zapalali w oknach świeczki. Według informacji zebranych przez PZPR największy odzew akcja ta znalazła na Obłuzu³.

W następnym miesiącu miały miejsce już pierwsze otwarte demonstracje i starcia z milicją. 1 lutego, w dniu rozpoczęcia procesu Jerzego Kowalczyka, Ewy Kubasiewicz i ich współpracowników, przed gmachem Sądu Marynarki Wojennej zebrało się kilkadziesiąt osób, głównie studentów i pracowników Wyższej Szkoły Morskiej i Uniwersytetu Gdańskiego, by wyrazić swoją solidarność z oskarżonymi. Nie wpuszczonych do budynku ludzi zaatakowały oddziały ZOMO. Część zgromadzonych zatrzymano na wiele godzin, a następnie postawiono przed Kolegium do spraw Wykroczeń⁴. Z kolei 12 i 13 lutego, w trakcie prób upamiętnienia kolejnej miesięcznicy wprowadzenia stanu wojennego, w wyniku zintensyfikowanych działań MO zostało zatrzymanych 118 osób, z czego 41 stanęło potem przed Kolegium do spraw Wykroczeń⁵.

Do wielkich manifestacji doszło w maju 1982 r. Opozycja wezwała do wzięcia udziału w dniu Święta Pracy 1 maja w niezależnych pochodach, które miały pokazać władzom siłę społecznego oporu. Po zakończeniu oficjalnych uroczystości, liczący około 1500 osób (według MO) pochód przeszedł od Pomnika Ofiar Grudnia przez śródmieście pod krzyż przy Urzędzie Miejskim. Tam został zaatakowany przez ZOMO. Po krótkim starciu uczestnicy demonstracji zawrócili w kierunku stoczni⁶.

3 maja, w zniesione w PRL Święto Konstytucji, gdynianie ponownie wyszli zmanifestować. Tym razem milicja zgromadziła większe siły, jednak nie interweniowała. Być może skala demonstracji, która miała liczyć nawet 20 000 osób, zaskoczyła siły porządkowe (zatrzymano jedynie 32 osoby, prawdopodobnie po rozejściu się uczestników). Pochód przemierzył się tradycyjną trasą spod Pomnika Ofiar Grudnia pod Urząd Miejski⁷.

13 maja, w kolejną miesięcznicę wprowadzenia stanu wojennego, gdynianie manifestowali w rejonie krzyża przy Urzędzie Miejskim. Milicja zatrzymała wtedy aż 214 osób, głównie

1 Gdańsk. Pismo Informacyjne NSZZ „Solidarność”, nr 12 z 19 października 1982 r.

2 AIPN BU, 1419/2, Dziennik działań bojowych Miejskiego Stanowiska Dowodzenia miasta Gdynia, s. 72; AIPN BU, 1419/8, Meldunek za dzień 31.1/1.2.1982 r., s. 11

3 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 129

4 E. Kubasiewicz-Houée, Bez prawa powrotu, Wrocław 2007, s. 77

5 AIPN BU, 00133/228, Ankieta operacji milicyjnej dot. akcji 12 i 13 lutego 1982 r., b.d, s. 66

6 AIPN BU, 00133/229, Ankieta operacji milicyjnej dot. akcji 1 maja 1982 r., b.d, s. 5; Gdańsk. Pismo Informacyjne NSZZ „Solidarność”, nr 3 z 9 maja 1982 r.

7 AIPN BU, 00133/229, Ankieta operacji milicyjnej dot. akcji 3 maja 1982 r., b.d, s. 11; Gdańsk. Pismo Informacyjne NSZZ „Solidarność”, nr 3 z 9 maja 1982 r.

młodych ludzi¹. W tym dniu też na apel podziemnej „Solidarności” do trwającego kwadrans biernego strajku przystąpiło wiele przedsiębiorstw, m.in. „Radmor”, Morski Instytut Rybacki, port, Stocznia im. Komuny Paryskiej, Morska Obsługa Radiowa Statków. Jak obliczano, zajęcia przerwało ostentacyjnie od 60 do 90% załóg².

Na 16 czerwca Regionalna Komisja Koordynacyjna wezwała do kolejnego 15-minutowego strajku ostrzegawczego „przeciwko trwającemu już 6 miesięcy bezprawiu”. Akcję podjęły załogi Stoczni im. Komuny Paryskiej, Gdyńskiej Stoczni Remontowej „Nauta”, Zakładów Radiowych „Radmor”, Morskiej Obsługi Radiowej Statków. Po raz pierwszy do protestu przyłączyli się kolejarze – stanęła część taboru kolejki podmiejskiej (SKM). Jednak wśród robotników zaczęły pojawiać się głosy, że „na przyszłość należy zmienić formę akcji protestacyjnych [...] jak również nie lansować akcji, które nie mają szans powodzenia”³.

31 sierpnia, w drugą rocznicę podpisania porozumień sierpniowych, mieszkańcy Gdyni manifestowali swoje przywiązanie do idei „Solidarności”. W demonstracjach wzięło udział od 2000 (według MO) do 15 000 osób (według opozycji), które starły się z ponad 1000 funkcjonariuszy organów porządkowych. Manifestacja rozpoczęła się przed godziną 15.00 pod Pomnikiem Ofiar Grudnia, następnie uczestnicy pochodu, zmierzającego pod Urząd Miejski, zostali zaatakowani przez ZOMO i ROMO; walki trwały do późnej nocy. Zatrzymano 125 osób, rannych zostało siedmiu milicjantów⁴.

Wielkie wzburzenie wywołało w Gdyni aresztowanie wikariuszy kościoła Najświętszego Serca Pana Jezusa ks. Jana Borkowskiego i ks. Tadeusza Kuracha oraz pracownika parafii Henryka Kardasa. Zostali oskarżeni o udział w walkach z milicją i atakowanie funkcjonariuszy kamieniami. Mimo wielu protestów Sąd Wojewódzki w Gdańsku skazał ich na 3 lata (księża) oraz 3 lata i 6 miesięcy więzienia⁵.

Dokonana przez władze na mocy nowej ustawy o związkach zawodowych delegalizacja NSZZ „Solidarność” wywołała kolejną falę protestu. Strajki wybuchły 11 i 12 października w Stoczni im. Komuny Paryskiej, w Gdyńskiej Stoczni Remontowej „Nauta” oraz w gdyńskim porcie. Trwały one jednak krótko i już 13 października protest zakończył się⁶. W jego trakcie wieczorem 11 października pod krzyżem przy Urzędzie Miejskim zebrała się 300-osobowa grupa demonstrantów, która po 15 minutach została rozbita przez ZOMO⁷. Mimo ograniczonej skali protestu jego uczestnicy byli represjonowani, m.in. w Stoczni im. Komuny Paryskiej prowadzono postępowanie karne przeciwko Stanisławowi Frycy (ostatecznie zostało umorzono)⁸.

Po niemal roku od wprowadzenia stanu wojennego, siła oporu słabła. Coraz większa zapaść gospodarcza, trudności w zdobyciu podstawowych produktów, marazm, represje powodowały, że akcje organizowane przez podziemną „Solidarność” spotykały się z coraz mniejszym odzewem. Próba zorganizowania strajku generalnego 10 listopada zakończyła się bolesną porażką⁹. Także obchody kolejnej rocznicy Grudnia 1970 r. miały bardzo symboliczny charakter. Według milicji pod pomnik usiłowała przedostać się tylko 50-osobowa grupa stoczniow-

1 AIPN BU, 00133/229, Ankieta operacji milicyjnej dot. akcji 12 i 13 maja 1982 r., b.d, s. 16

2 Gdańsk. Pismo Informacyjne NSZZ „Solidarność”, nr 5 z 25 maja 1982 r.

3 Gdańsk. Pismo Informacyjne NSZZ „Solidarność”, nr 8 z 30 lipca 1982 r.

4 AIPN BU, 00133/229, Ankieta operacji milicyjnej dot. akcji 31 sierpnia 1982 r., b.d, s. 33-34; CDN. Niezależne Pismo Wybrzeża, nr 4 z 14 września 1982 r.

5 AIPN Gd, 465/30/2, Wyrok w sprawie przeciwko Janowi Borkowskiemu, Tadeuszowi Kurachowi, Henrykowi Kardasowi, 6 XI 1982 r., s. 156

6 CDN. Niezależne Pismo Wybrzeża, nr 5-6 z 21 października 1982 r.; Solidarność. Pismo Regionu Gdańskiego, nr 11 (74) z 20 października 1982 r.

7 CDN. Niezależne Pismo Wybrzeża, nr 5-6 z 21 października 1982 r.

8 AIPN Gd, 86/1, Postanowienie o umorzeniu śledztwa przeciwko Stanisławowi Frycy, 17 XI 1982, s. k. 31-32

9 AKKS, 19/28, Oświadczenie RKK NSZZ „Solidarność” w Gdańsku, 12 XI 1982 r., b.p.

ców¹. Natomiast pod Urzędem Miejskim, przy krzyżu, działacze opozycji m.in. Roman Stegart i Szymon Pawlicki, ustawili drewniane krzyże, które zostały szybko usunięte przez milicję².

Do ostatniego większego wystąpienia gdynian w czasie stanu wojennego doszło 1 maja 1983 r. Podobnie jak rok wcześniej, po zakończeniu oficjalnego pochodu demonstranci po mszy w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa przemieszczali się po śródmieściu Gdyni między Pomnikiem Ofiar Grudnia a Urzędem Miejskim. Ich liczbę milicja oceniała na 2000, do tego 3000 gapiów, natomiast podziemne czasopisma pisały o 20 000 manifestantów. Spokojny początkowo pochód zamienił się w starcia z ZOMO po przewróceniu przez strumień wody z milicyjnej armatki wózka z dzieckiem. Milicja zatrzymała 35 osób³.

Tajne struktury

Nie tylko demonstracje i strajki świadczyły o oporze gdynian przeciwko stanowi wojennemu. Po rozbiciu oficjalnych struktur NSZZ „Solidarność” na ich miejsce bardzo szybko zorganizowały się nowe, tajne komórki. Już w styczniu 1982 r. w Stoczni im. Komuny Paryskiej powstała Tajna Komisja Zakładowa. Na jej czele stanął Roman Stegart, z którym współdziałali Ryszard Darowski, Mirosław Jezusek, Józef Lanc, Jerzy Miotke, Maciej Orłowski, Marek Pacholec, Jan Roman, Paweł Slezynghier, Czesław Szweda, Janusz Śniadek. Wydawali oni własne biuletyny, zbierali składki na opłacenie kosztów druku, wsparcie dla represjonowanych i ich rodzin, organizowali akcje mające na celu podtrzymywanie ducha oporu⁴.

Prężnie działały podziemne komórki „Solidarności” w Gdynńskiej Stoczni Remontowej „Nauta”. W mniejszym zakładzie załoga była bardziej skonsolidowana, prościej było zorganizować akcje protestacyjne. „Nauta” zastąpiła m.in. z regularnego bojkotu posiłków regeneracyjnych⁵. Pracownicy „Nauty” Ryszard Anders i Roman Jankowski latem 1982 r. utworzyli pierwsze w Gdyni komórki Solidarności Walczącej. Formy oporu w „Naucie” przybierały niekiedy brutalny charakter, sięgający do działań terrorystycznych. Osoby uznane za kolaborantów (aktywiści partyjni, kadra kierownicza, osoby z nimi współpracujące) były narażone na napaści, pobicia, a nawet podpalenia drzwi mieszkań⁶.

Na przełomie marca i kwietnia 1982 r. powstała podziemna organizacja, która przyjęła nazwę II Komisja Krajowa NSZZ „Solidarność”. W jej składzie działali: Jan Gawin, Tadeusz Harasimowicz, Ryszard Jankowski, Jan Kisielewski, Józef Kosk, Janusz Satora, Paweł Slezynghier, Paweł Zińczuk. Zajmowała się kolportażem, wydawała apele wzywające do oporu. 4 sierpnia 1982 r. wydała „Program budowy ugody narodowej” (był to przereklamowany tekst też Prymasowskiej Rady Społecznej). Została rozbita na przełomie 1982 i 1983 r.; w grudniu Komenda Wojewódzka MO została poinformowana telefonicznie, że w szatni Wydziału K-2 Stoczni im. Komuny Paryskiej znajduje się plik egzemplarzy „Solidarności. Tygodnik Mazowsze”, przyniesiony przez Pawła Slezynghiera. Do lutego 1983 r. Służba Bezpieczeństwa zatrzymała resztę członków Komisji⁷. Zostali później objęci amnestią z lipca 1983 r.

1 AIPN Gd, 362/15/2, Ankieta operacji milicyjnej z akcji 16 i 17 grudnia 1982 r., b.d., s. 42

2 Barbara Madajczyk-Krasowska, Jak Roman Stegart tworzył struktury Solidarności w stoczni gdynńskiej, <https://dziennikbałtycki.pl/jak-roman-stegart-tworzyl-struktury-solidarnosci-w-stoczni-gdynskiej/ar/1067744> [dostęp: 1 IX 2021 r.]

3 AIPN BU, 00133/229, Ankieta operacji milicyjnej z akcji 1 maja 1983 r. b.d., s. 93-95; Solidarność. Pismo Regionu Gdańskiego, nr 25 (88) z 10 maja 1983 r.

4 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 115, 125

5 AIPN BU, 1585/1625, Negatywne wystąpienia polityczne ujawnione przez jednostki resortu spraw wewnętrznych w okresie obowiązywania stanu wojennego (13 XII 1981 – 31 XII 1982), k. 17-21

6 AIPN Gd, 1095/1, Pismo zastępcy komendanta miejskiego MO w Gdyni, 20 X 1982 r., s. 16-17; Ibidem, Kierunkowy plan działania w sprawie aktów terrorystycznych z pobudek politycznych, 14 VI 1984 r., s. 144-156

7 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 117-118

W porcie gdyńskim nie udało się długo stworzyć trwałych struktur podziemnej „Solidarności”. Wpływ na to miały podziały powstałe wskutek konfliktów między przewodniczącym Komisji Zakładowej Henrykiem Tarasiewiczem a częścią działaczy. Mimo tego zostały podjęte działania opozycyjne; m.in. Ryszard Śleszyński i Wiesław Wodyk wydawali biuletyny, kolportowali prasę i publikacje, zbierali fundusze na pomoc represjonowanym i ich rodzinom¹.

Podziemne drukarnie

Ważną rolę w utrzymywaniu oporu i koordynowaniu akcji protestacyjnych m.in. poprzez produkcję ulotek, odgrywały podziemne drukarnie. Osoby, które przed 13 grudnia 1981 r. tworzyły Wydawnictwo „Alternatywy” dalej prężnie działały, m.in. korzystając z domu Bogumiła i Ewy Oświecimskich w Gdyni-Grabówku².

Jednym z najważniejszych wydawnictw w regionie kierował Andrzej Fic, pracownik Zakładów Urządzeń Chłodniczych i Klimatyzacyjnych „Klimor”. Współpracowali z nim Marcin Karpiński, Ryszard Kobyłański, Krzysztof Olszewski i Michał Szkudlarek. Wydawnictwo, aby zmylić Służbę Bezpieczeństwa, często zmieniało swoją nazwę. Na początku działało pod nazwą „Ząb”, od 1983 r. jako „Podziemna Inicjatywa Wydawnicza”³.

W Małym Kacku przy ul. Piotrkowskiej działała drukarnia, prowadzona przez Bronisława Sarzyńskiego. Pracowała bardzo wydajnie, produkując nie tylko ulotki, ale także wydając książki popularnonaukowe i historyczne. Działała do 1988 r. i nigdy nie została wykryta. Jej wyposażenie znajduje się obecnie na wystawie w Europejskim Centrum Solidarności⁴.

Inne drukarnie nie miały tyle szczęścia. Już 5 lutego 1982 r. została wykryta przez Służbę Bezpieczeństwa drukarnia w Orłowie przy ul. Mestwina. Działała zaledwie dwa dni. Pracujący w niej Wiesław Talaśka w kwietniu został skazany na 3 lata i 6 miesięcy więzienia, Zdzisław Zawadzki na 5 lat więzienia, a Ryszard Landowski na 4 lata i 6 miesięcy więzienia⁵.

Tego samego dnia, kiedy był wydawany wyrok przeciwko drukarzom z Orłowa, 26 kwietnia 1982 r. Wojskowa Służba Wewnętrzna odkryła drukarnię w Redłowie przy ul. Anasztazego Matywieckiego (ob. Stefana Kisielewskiego)⁶. Prowadziła ją od stycznia 1982 r. (początkowo przy ul. Chyłońskiej) grupa młodych ludzi, jednocześnie redagująca biuletyn „Krzyk”, kolportowany m.in. przez wspomnianą już grupę Zbigniewa Tomysa i Jana Kupiturskiego. Sąd Marynarki Wojennej skazał Krzysztofa Kapicę, Ryszarda Urbaniaka i Zbigniewa Łapcika na 3 lata więzienia, a Adama Kasprzaka na 1 rok więzienia⁷. Natomiast postępowania przeciwko Iwonie Kuczyńskiej i Jerzemu Tomczukowi zostały umorzone⁸.

7 grudnia 1982 r. Służba Bezpieczeństwa wykryła kolejną drukarnię, działającą od maja. Prowadzący ją pracownicy Kombinatu Budowlanego i Portu Gdynia produkowali ulotki w śródmieściu przy ul. Zgoda i w Małym Kacku przy ul. Olgerda, a następnie rozrzucali je m.in. z dachów budynków w centrum miasta. Postępowanie przeciwko Ryszardowi Jankowskiemu, Kazimierzowi Bienieckiemu, Andrzejowi Andrzejewskiemu i Józefowi Krasnodębskiemu

1 Ibidem, s. 125

2 Ibidem, s. 110

3 Ibidem, s. 113, A. Fic, Drukarnia podziemna w Trójmieście w latach wojny jaruzelsko-polskiej 1981-89, Gdynia 2005

4 P. Piotrowski, Wielka historia w Małym Kacku, <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35635,1821613.html>, [dostęp: 1 IX 2021 r.]; Europejskie Centrum Solidarności. Portret zbiorów, https://www.ecs.gda.pl/library/File/nauka/e-booki/ECS_Portret_zbiorow.pdf, [dostęp: 1 IX 2021 r.]

5 AIPN Gd, 253/9293, Wyrok w sprawie przeciwko Zdzisławowi Zawadzkiemu, Ryszardowi Landowskiemu, Wiesławowi Talaśce, 26 IV 1982 r., s. 56-63

6 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 109

7 AIPN Gd, 253/9051/1, Wyrok w sprawie przeciwko Adamowi Kasprzakowi, 14 III 1983 r., s. 231-240; AIPN Gd, 253/9371, Wyrok w sprawie przeciwko Krzysztofowi Kapicy, Zbigniewowi Łapcikowi, Ryszardowi Urbaniakowi, 10 VIII 1982 r., s. 275-284

8 <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r8189583079,2764.html>, [dostęp: 1 IX 2021 r.]; <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r4868639853,2233.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]

zostało umorzone¹; z kolei Witolda Szaniawskiego, Tadeusza Suzgę i Justyna Baranowskiego objęła uchwalona w lipcu 1983 r. amnestia².

Drukarnie zapewniały dostęp mieszkańcom do wolnego słowa, nieograniczonego przez cenzurę. Najważniejsze tytuły, takie jak „Niezależny Serwis Informacyjny”, „Gdańsk. Pismo Informacyjne NSZZ Solidarność”, „CDN. Niezależne Pismo Wybrzeża”, „Solidarność. Pismo Regionu Gdańskiego”, „Nasz Czas”, „Tygodnik Wojenny”, „Solidarność 82”³ i wiele innych miały znaczenie daleko szersze niż lokalne, a ukazywały się praktycznie od pierwszych dni stanu wojennego. Nieco później zaczęły być wydawane biuletyny poszczególnych przedsiębiorstw, które stanowiły kontynuację bujnie rozwijających się przed 13 grudnia 1981 r. związkowych czasopism zakładowych. 10 lipca 1982 r. ukazał się pierwszy numer Informatora wydawanego w „Naucie”, 11 października pracownicy Stoczni Marynarki Wojennej zobaczyli pierwszy numer „Iskry”, 30 marca 1983 r. wznowione zostało wydawanie Biuletynu Informacyjnego NSZZ „Solidarność” Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni, a 15 czerwca zaczął wychodzić Biuletyn Informacyjny TKZ Kombinatów Budowlanych w Gdyni.

Radio „Solidarność”

„Solidarność” sięgała też po nowoczesną technikę. Wiosną 1982 r. mieszkańcy Trójmiasta z rozrzucanych ulotek dowiedzieli się, że 30 kwietnia zostanie nadana pierwsza audycja Radia „Solidarność”. Niestety, inauguracji rozgłośni towarzyszyła bolesna wpadka. W czasie kolportażu ulotek na stacji Orłowo zostali zatrzymani trzej młodzi ludzie: Wiesław Dawidowski, Roman Waldowski i Lech Wierzbicki⁴. W trakcie rewizji w ich mieszkaniach zostały znalezione dalsze materiały, co pociągnęło za sobą następne zatrzymania i dekonspirację części siatki kolportażu. Jednak wszystkie postępowania zostały ostatecznie umorzone lub podejrzanych objęła amnestia z lipca 1983 r.⁵ Tymczasem audycja okazała się sukcesem i Radio „Solidarność” nadawało regularnie z coraz większej ilości miejsc w Trójmieście, m.in. z Chyloni, w śródmieściu z ulic Batorego i Świętojańskiej⁶.

Zawieszony stan wojenny – ale nie represje

Zawieszenie w dniu 31 grudnia 1982 r., a następnie zniesienie stanu wojennego 22 lipca 1983 r. i związana z tym amnestia nie zakończyła represji wobec działaczy opozycyjnych. Wręcz przeciwnie, były one kontynuowane, jednak tym razem na innej podstawie prawnej, m.in. ustaw „O szczególnej regulacji prawnej w okresie przewycięzania kryzysu społeczno-ekonomicznego”, „O zmianie niektórych przepisów z zakresu prawa karnego i prawa o wykroczeniach”, „O kontroli publikacji i widowisk” czy „O szczególnej odpowiedzialności karnej”. W 1986 r. Sąd Rejonowy w Gdyni skazał Józefa Raszewskiego na 2 lata i 6 miesięcy więzienia a Andrzeja Smulskiego i Andrzeja Sękowskiego na 2 lata więzienia za przewożenie w samochodzie prosiaka z czerwoną kokardką i napisem „Ja głosuję”⁷.

1 AIPN Gd, 1027/5, Postanowienie o częściowym umorzeniu śledztwa, 31 V 1983 r., s. 299-305; AIPN Gd, 267/8582, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 7 VI 1984 r., s. 74-76

2 AIPN Gd, 1027/6/1, Postanowienie o umorzeniu śledztwa przeciwko Justynowi Baranowskiemu, 26 VII 1983 r., s. 6-7; AIPN Gd, 1027/6/3, Postanowienie o umorzeniu śledztwa przeciwko Tadeuszowi Suzdze, 26 VII 1983 r., s. 21; AIPN Gd, 1027/6/4, Postanowienie o umorzeniu śledztwa przeciwko Witoldowi Szaniawskiemu, 26 VII 1983 r., s. 10

3 L. Biernacki, A. Kazański, op.cit., s. 112-114

4 AIPN Gd, 013/184/1, Wniosek o wszczęcie śledztwa przeciwko Wiesławowi Dawidowskiemu, Romanowi Waldowskiemu, Lechowi Wierzbickiemu, 29 IV 1982 r., s. 10-11

5 <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r14338397583922,3209.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]; <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/form/r996245964,3932.html> [dostęp: 1 IX 2021 r.]

6 M. Pawlak, Radio Solidarność w Trójmieście, Gdańsk 2014, s. 45-46, 123-124

7 AIPN Gd, 113/7/3, Wyrok w sprawie przeciwko Józefowi Raszewskiemu, Andrzejowi Smulskiemu, Andrzejowi Sękowskiemu, 20 V 1986 r., k. 21-22

Stan wojenny nie rozwiązał też, mimo doniesień propagandy, w żaden cudowny sposób bolączek gospodarczych Polski. Stagnacja i regres pogłębiały się, rosła też coraz szybciej inflacja.

Organizacje opozycyjne działały dalej, rozwijały się też nowe. Od 1984 r. coraz silniej dawała o sobie znać Solidarność Walcząca, której spektakularne akcje (jak odpalony ładunek wybuchowy pod Komitetem Miejskim PZPR w lutym 1987 r.) rozbrzmiewały szerokim echem i stawały na baczność organa bezpieczeństwa. W tym samym czasie powstała także Federacja Młodzieży Walczącej, grupująca uczniów trójmiejskich szkół. Obok działały inne organizacje, takie jak Ruch Społeczeństwa Alternatywnego, czy Ruch „Wolność i Pokój”, kontestujące system z nieco innych pozycji, ale także skutecznie przyczyniające się do jego upadku.

Temat stanu wojennego w Gdyni, jego przebiegu, skali oporu społecznego, zastosowanych represji, obrazu życia codziennego jest niezwykle szeroki, z pewnością zasługuje na osobną monografię. W tak krótkim tekście nie sposób ująć wszystkich wydarzeń i postaci. Miejmy jednak nadzieję, że przybliży on w pewnym stopniu owe dwa dramatyczne lata z dziejów miasta.

